

JOANNIS DIACONI

LIBER

DE ECCLESIA LATERANENSI.

(MABILL. *Mus. Ital.*, t. II, p. 560.)

INCIPIT PROLOGUS IN LIBRO DE SANCTIS SANCTORUM.

Reatissimo domino et Patri reverentissimo ALEXANDRO divina gratia Catholicæ Ecclesiæ atque sedis apostolicæ summo pontifici, JOANNES qualiscunque diaconus basilicæ Salvatoris patriarchii Lateranensis canonicus, librum De sanctis sanctorum ex archivo renovatum.

Cum juxta sapientis viri præconium gloria regum sit celare verbum, et gloria Dei investigare sermonem (*Prov. xxv*); tanto utriusque professoribus probabile est ad utriusque beneplacitum et honorem sollicitum ac devotum præstare obsequium, quanto de utriusque gratiæ plenitudine speratur remuneratione dignum, atque indubitanter ereditur affuturum, etc. Hoc itaque considerationis respectu considerans, libellum De sanctis sanctorum memoriam continentem, qui in archivo hujus sacrosanctæ basilicæ a prædecessoribus nostris usque ad nostra tempora conservatur, antiquitatis vetustate jam quasi abolitum, quoniam beatitudini vestræ beneplacitum est et gratum, erogatum quia pernecessarium ne tam celebris sacrorum memoria, quæ ab antecessoribus nostris nobis diligenter conservata est et tradita, per nostram negligentiam posteris nostris oblivione deficeret, sanctitatis vestræ auctoritate et præcepto, mandato quoque et voluntate venerabilis prioris Joannis et fratrum ejusdem Ecclesiæ, ad honorem Domini et Salvatoris Jesu Christi

renovare curavi posteritati conservandam, ipsorumque devotioni profuturam. Sane quia non solum de mendosis, sed etiam de otiosis ante tribunal Dei viventis, in cujus manus horrendum est incidere, reddituri sumus procul dubio rationem; scire cupio vestræ paternitatis benevolentiam Deo et hominibus meritorum plenitudine et sinceritate reverendam, atque universos, qui hujus libelli memoria gaudent, me nullatenus superstitionis causa aliquas novitates præsumptionis inserere, sed simpliciter antiquam seriem scribendo conservans, si qua alia superaddo, illa sunt procul dubio, quæ vel ipse jam per quinque lustrorum spatia, in hac sacrosancta basilica in canonicali proposito vivens, oculis propriis vidi, vel ab antecessoribus nostris veridica relatione cognovi, ea scilicet quæ sunt de translatione sanctorum Chrysanthi et Darie, seu de inventione sanctarum Rufinæ et Secundæ, atque Sanctorum Cypriani et Justinæ, vel etiam quæ de historiis et auctoritatibus sanctorum ad repellendam ambiguitatis opinionem quorundam de absconsione tabernaculi et arcæ, et his quæ continebantur in ea, vel altaris incensi, quæ nimirum ut liquido clarescant, et historiographorum nomina et libros, et tempora, seu doctorum nomina, vel volumina manifestius in sequentibus declarare curavi, etc.

LIBER DE ECCLESIA LATERANENSI.

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, incipit scriptum de supremæ sanctuario sanctæ Dei Romanæ, id est Lateranensis, ecclesiæ, compositum de archivis et antiquis pontificum Romanorum gestis, quæ videlicet ecclesia patriarchalis et imperialis privilegio ac prærogativa sanctæ sedis apostolicæ, dono gratiæ Dei Salvatoris J. C. super omnes ecclesias totius orbis terrarum obtinet dominationem atque principatum, quæ etiam divino nutu apostolici culminis et Romani imperii nomen possidet gloriosum

Et quoniam totus orbis terrarum huic matri ecclesiæ debitæ subjectionis exhibere debet obsequium; multi ex diversis regionibus hic conveniunt oratores, quibus nescientibus quantum, et quam pretiosissimum in hac prædicta ecclesia sanctuarium Dei sit reconditum, per istorum insinuationem litterarum volumus esse notatum, saltem quando hic conveniant ad exorandum Deum Dei Filium J. C. D. N. Salvatorem sanctorum pro pace sanctæ Ecclesiæ, pro remissione omnium peccatorum, pro acquirenda gloria æternæ visionis Dei, pro societate

aterrorum civium et sanctorum animarum.

Igitur post beatam ac salutiferam D. N. J. C. passionem, et ab inferis gloriosam ipsius resurrectionem, seu in cœlum admirabilem ascensionem, percepta consolatione gloriosissimi adventus Spiritus sancti, in sortem suæ prædicationis apostoli iter suum direxerunt, et dispositione ineffabilis misericordiæ Dei regni cœlestis senatores eximii, Petrus scilicet et Paulus, caput totius orbis, hanc Romanam videlicet civitatem, ingressi sunt, in qua ad honorem D. N. J. C. Catholicæ fidei fundamentum, super Petram, id est Christum, fideliter collocarunt: pro ejus ædificationis incremento usque ad mortem decertarunt, pro ejus amore gloriosum sanguinem suum effuderunt, ac denique mortem crucis et gladii temporalem subeuntes, regis superni curiam laureati petierunt. Isti sunt viri sancti, quorum doctrina fulget Ecclesia: quam antiquus hostis per Nerone[m] primum, deinde per succedentes principes per trecentos annos et eo amplius impugnavit et concussit, sed nullatenus evertere valuit. Cum enim placuit ei qui fideles suos igne passionis permisit examinari, Constantinus Augustus, Constantii et Helenæ filius, culmen imperii subiit, et præcedentium tyrannidem principum in servos J. C. aliquandiu exercuit; sed immensa Dei pietas electorum suorum clamantium ad se dolori et angustia[m] compatiens, calamitati et miseriam tantæ persecutionis finem imponere non distulit. Quid plura? sicut enim in Vita sancti Sylvestri legitur, præfatus imperator Constantinus elephantia lepra a Deo percutitur: cui pontifices Capitolii hoc dederunt consilium, quatenus in piscinam occisorum infantium sanguine plenam nudus descenderet, et a lepra sic mundatus pristinam sanitatem sic reciperet, etc.

Deinde privilegium Romanæ Ecclesiæ pontifici contulit, ut in toto orbe Romano sacerdotes hunc ita caput et principem habeant, sicut omnes iudices regem habere consueverant: in quo privilegio ita inter cætera legitur: « Utile judicavimus una cum omnibus satrapis nostris, et universo senatu, optimatibus etiam et cuncto populo Romanæ gloriæ subjacenti, ut sicut beatus Petrus in terris vicarius Filii Dei videtur esse constitutus, etiam et pontifices ipsius principis apostolorum, vice principatus potestatem, amplius quam terrenæ imperialis nostræ serenitatis mansuetudo habere videtur, obtineant, etc. »

Sicut enim in Gestis beati Sylvestri legitur, quæ beatus papa Gelasius in concilio septuaginta episcoporum a Catholicis legi commemorat, præfatus imperator Constantinus secunda die processionis suæ promulgavit legem, quæ his verbis concluditur: « Sit omnibus notum nos ita Christi cultores effectos, ut intra palatium nostrum templum hujus nominis construamus, etc. » Quam ecclesiam postea ædificatam et consummatam beatus Sylvester publice (quod non fiebat antea) solemniter conse-

PATROL. CXCIV.

A cravit quinto Idus Novembris. Et est illa usque hodie celeberrima festivitas in Urbe, in qua prima ecclesia publice consecrata est, et imago Salvatoris infixæ parietibus, primum visibilis omni populo Romano apparuit. Inscribitur enim Dedicatio basilicæ Salvatoris. Inde est quod quæcunque ecclesia per Urbem atque per orbem Salvatoris vocabulo specialiter intitulatur, in præfata die ipsius celebritatis memoriam recolat et veneratur; cujus dedicationis solemnitatem octo diebus celebrandam apostolica sancivit auctoritas: quoniam decimo die a solemnitate dedicationis istius dedicatæ sunt postea basilicæ sanctorum Petri et Pauli.

Inde est quod Romanus pontifex ipsius Salvatoris Jesu Christi, qui suavis et copiosus est in misericordia omnibus ad se redeuntibus, in dedicatione istius sacrosanctæ basilicæ, quæ misericordiæ sortita est vocabulum, de omnipotentis Dei certa misericordia præsumens salubriter ordinavit, ut omnibus ad hujus festivitatis lætitiâ convenientibus magna fieret remissio peccatorum, de quibus tamen digne Deo Ecclesiæque confessi per pœnitentiam fuisse noscuntur, seu qui usque ad octavam diem, cum vera et Deo grata cordis contritione confiterentur. Quæ videlicet emissio apostolica providentia sic tripartita distinguitur, ut Romanis et circum adjacentibus mille annorum; Thuscis et Lombardis duorum millium annorum, sed et his qui maria transmeare noscuntur, trium millium annorum, maneat remissio peccatorum. Similis eademque institutio remissionis facta probatur in hac prima et sacrosancta basilica quinta feria in cœna Domini, quando a domno apostolico consecratur sacrum chrisma, quando et hæretici contumaces, et extollentes se adversus hanc sanctam Catholicam et apostolicam Ecclesiam, publicæ excommunicationis maledictione apostolica sententia traduntur Satanæ in interitum carnis, ut tandem miserante Deo respicientibus illis a diaboli laqueis spiritus eorum salvus sit in die D. N. J. C.

I. De mysticis appellationibus istius sacrosanctæ basilicæ.

Hæc, inquam, ecclesia a sanctis Patribus, sicut in eorum scriptis invenitur, pluribus mysticis est vocabulis insignita. Hæc etenim principaliter vocatur basilica quia cum Regi regum Salvatori Jesu Christo sit dedicata, ei qui in terra summus rex est et sacerdos, comprobatur esse commissa. Vocatur etiam basilica, Aurea, vel basilica Constantiniana, a Constantino, ut dicitur, tota aureo musivo depicta. Dicitur etiam templum Misericordiæ, quia, ut usque hodie cernitur, cum multis aditus habuerit, nulla die vel nocte clauderetur, nisi tapetibus, ut quasi alterum asyllum semper pateret obnoxiiis omnibus, quatenus amplius non punirentur a legibus sæcularibus. Legitur quoque apostolica Ecclesia, Apostolorum duntaxat doctrinis instructa; sedes apostolica, quia præter apostolicum nullus alius sedere præsumit; sedes prima, quia secunda est

Antiochena, tertia Alexandrina; sedes Petri, quia per vicarium suum ipsemet sedet ibi. Vocatur et ab urbe Romana Ecclesia; et a loco Lateranensis ecclesia, Lateranensis basilica, Lateranense episcopium, Lateranense patriarchium. Dicitur hæc universalis ecclesia, quia ejus episcopus de universis habet judicandi potestatem, de illo vero nullus. Et propter hoc appellatur caput Ecclesiarum, mater Ecclesiarum, et magistra Ecclesiarum, quia omnes ab illa accipiunt fomentum et magisterium. Omnibus providet, pro omnibus invigilat, pro cujus utique fide, ut aliquando non deficiat, sed fratres suos confirmet, ipse Salvator exorat. Iis atque aliis nominibus hæc aula Dei nobiliter in divinis paginis decoratur, et honoratur.

II. Quod omnia quæ in templo post destructionem reperta sunt, Helena mater portavit ad filium.

Hanc itaque sacrosanctam basilicam, omni mundo reverendam, beatissima Helena Constantini mater post perceptum sacri baptismatis sacramentum, incomparabilis sanctuarii thesauro ditavit. Quod videlicet de Hierosolymitanis partibus rogatu ipsius Augusti filii transportavit quod ab antiquis ante incarnationem Domini fuerat reconditum, et post destructionem, quæ a Tito et Vespasiano Romanis principibus facta legitur, inibi habebatur residuum. Totidem Deus omnipotens viscera misericordię suæ Romanæ huic Ecclesiæ dignata est aperire, cum jam dicta regina sanctuarium, quod Dei nutu de civitate sancta Hierusalem secum attulerit ad filium, in hujus sacrosanctæ basilicæ, quæ sacerdotalis est et regia, transtulit habitaculum. Quod quia nondum proprio designatur ex nomine, licet indignus sim nomen ejus depromere, tamen in honore suæ laudis non differam cum reverentia nominare.

Item anno Dominicæ Incarnationis 1260, Alexander papa quartus in die Dedicationis hujus ecclesiæ sacrosanctæ corroboravit et confirmavit omnes quascunque indulgentias, a quibuscumque summis pontificibus, quocunque tempore concessas: sed et illas principaliter, quas beatus Sylvester abunde statuit et donavit, inclinatus justis precibus humilis et Christianissimi Constantini, et de speciali misericordia et gratia prorogavit eas usque ad diem dedicationis apostolorum Petri et Pauli.

III. De arca et sanctis sanctorum, quæ sunt in basilica Salvatoris.

In hac itaque sacrosancta Lateranensi basilica salvatori Jesu-Christo Deo dicata, quæ caput est mundi, quæ patriarchalis est et imperialis, sedes est apostolicæ cathedræ pontificalis, et in ejusdem ecclesiæ ara principali est arca fœderis Domini, vel, ut aiunt, arca est inferius, et altare ad mensuram longitudinis, latitudinis et altitudinis arcæ cœditum est superius, inter quatuor columnas de rubeo porphyrio suo sub quodam pulchro ciborio. In quo quidem, ut asserunt, multum est sanctua-

rium, sed quale sit non agnoscunt. Nam non enim ejus nesciunt.

In altari vero, quod superius est ligneum de argento coopertum, atque sub eo inferius, est tabernaculum: septem candelabra, quæ fuerunt in priori tabernaculo. Unde Paulus dicit apostolus: *Tabernaculum factum est primum, in quo erant candelabra, et mensa, et propositio panum, quæ dicitur sancta, et aureum thuribulum, et urna aurea habens manna, quod habuit secundum tabernaculum, quod dicitur sanctu sanctorum. Et ibi virga Aaron, quæ fronderat. Et tabulæ testamenti (Hebr. 9), et virga Moysi, quæ percussit bis silicem, et fluxerunt aquæ. Item sunt ibi reliquiæ de cunabulis Domini. Et quinque panibus hordeaceis, et duobus piscibus.*

B Item mensa Domini. Linteum unde extersit pedes discipulorum suorum. Tunica inconsutilis, quam fecit virgo Maria filio suo Domino nostro Jesu Christo, quæ in morte ipsius a militibus sortis est, non scissa; quam dum Salvator inibi reserverit, hæresis vel scissura fidei diu non erit in ea. Purpureum vestimentum ejusdem Salvatoris et Redemptoris. De sanguine et aqua lateris Domini ampullæ duæ. Circumcisio Domini. Sudarium quod fuit super caput ejus, quod est unum de quinque linteaminibus, quibus sanctissimum corpus ejusdem Domini nostri fuit involutum. Est ibi de loco Ascensionis Christi in cœlum De sanguine sancti Joannis Baptistæ. De pulvere et cinere combustis corporis ejusdem præcursoris Christi. Cilicium ejus de pilis camelorum. De manna sepulturæ sancti Joannis evangelistæ ampulla plena. Tunica ejusdem apostoli et evangelistæ, qua supposita corporibus trium juvenum, surrexerunt. Mortui enim fuerant propter venenum quod liberant.

IV. Ratio circa eos, qui opponunt de absconsione tabernaculi, et arcæ, vel ultaris incensii.

Verum quam plurimi sacrorum voluminum et historiarum profunda mysteria minus prudenter investigantes, nec intelligentes neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant (I Tim. 1), propter hoc quod in secundo libro Machabæorum de absconsione tabernaculi et arcæ, seu etiam altaris incensii reperitur, superflua opinione existimant, ipsum tabernaculum, et arcam vel altare, hactenus occultata usque ad tempus futuri judicii latere, et ignorare, etc.

V. Quod tempore Titi et Vespasiani, quæ in templo fuerant, Romæ translata fuerunt.

Quo autem tempore, vel a quibus vasa templi, et utensilia, seu universa donaria Romæ delata fuerunt, vel ubi reposita, præfatus doctor Hieronymus, cui proprium fuit semper nova quærere, et absconsa dilucidare, in expositione Joëlis prophetæ testatur, quod Titus et Vespasianus, Romani principes, post ascensionem Domini destructa civitate Hierosolyma, et templo, ob victoriam et monumentum populi Romani, omnia illa quæ in templo præcipua et speciosa Judæi habuerant, secum asportaverunt, imo

ab ipsis Judæis asportari jusserunt: et ædificato Romæ templo Pacis, ibi ea in delubrum mirifice condiderunt, quæ Græca et Romana narrat historia. Nec dubium unde tantus vir docuit habendum, quod Græca et Romana historia voluit esse confirmatum. Hoc idem usque hodie liquido perpenditur in triumphali arcu, qui appellatur Septem lucernarum, qui constructus fuisse probatur ad memoriam prædictorum principum totiusque populi Romani, juxta ecclesiam Sanctæ Mariæ Novæ, in quo candelabra, quæ fuerunt in priori tabernaculo, et arca cum vestibus suis, quæ fuit in secundo intra velum, manifeste ac mirifico opere sculpta fuisse cernuntur.

Hoc etiam manifestioribus documentis eloquentissime doctor Leo papa in sermonibus Dominicæ Passionis, cum de velo scisso in templo sub ipso tempore passionis Christi contra perfidiam Judæorum contestando inveheret, declarare videtur, dum ipsorum cæcitate Judæorum omnia mundi elementa evidentius arguisse protestaretur in sermone, qui sic incipit: *Cum multis modis Judaica impietas laboraret*, scripsit ita: « Quod si ad arguendos vos, nec cælestia, nec inferna sufficiunt, et crucem Christi magis potuerunt petræ atque monumenta, quam vestra corda sentire, saltem quod in templo actum est, scienter advertite. Velum, cujus objectu intercludebantur Sancta sanctorum, a summo usque ad ima disruptum est, et sacrum illud mysticumque secretum, quo solus summus pontifex jussus fuerat intrare, reseratum est, etc. »

Sub altari isto sacrosancto, de quo in præsentis loquimur, est quædam imago tota aurea Domino Jesu Christo dedicata; et beatæ Mariæ virginis, et sancti Joannis Baptistæ, sanctorumque apostolorum Petri et Pauli, sancti Joannis evangelistæ imagines de electo aureæ et argentæ, necnon aliorum apostolorum penitus argentæ, quas Constantinus imperator Dei servus, qui easdem ad honorem Salvatoris Jesu-Christi suorumque discipulorum imaginari studuit, sic in quodam gynæceo molitus est recondere, quod nulli artificii per quodcumque ingenium licet accedere.

VI. *Quod quotidie in Matutinis, Missa et Vesperis festive in ea pulsatur.*

In hac ecclesia, quia typum gerit cælestis Ecclesiæ, die noctuque in Matutinis et Missa, seu Vesperis quotidie festive pulsatur. Inde est quod in ea non cantatur ad Missas, *Agnus Dei qui tollis peccata mundi, dona nobis pacem*, quoniam ibi summa pax justorum ipse Christus erit, ubi perfecta et consummata in electis, nec postulatione opus erit, nec augmento.

VII. *De oratione Dominica, quæ in omni officio frequentatur.*

Hæc reservans apostolicam institutionem non nisi Dominica in officiis utitur oratione, quoniam aliæ orationes postea sunt superadditæ; et congruum est atque conveniens, ut prima et summa omnium aliarum ecclesiarum, primam et summam omnium

aliarum orationem frequentet; et quæ Salvatoris vocabulo consecrata est, Salvatoris orationem, quam discipulos suos orare docuit, præ cæteris præcipuam semper habeat. Sunt præterea aliæ quædam collectæ ad Matutinas vel Vesperas intitulatæ, quæ ab apostolico, vel ab ejus septem collateralibus episcopis tantum, et non ab aliis penitus in ipsa ecclesia dici possunt.

VIII. *De episcopis septem hebdomadariis, aliisque officialibus ejusdem ecclesiæ.*

Ad hoc igitur tam solemne sacrosanctum altare, ubi, sicut diximus, vestimentum habetur sortitum, non scissum; et aliud multum et incomparabile sanctuarium, quod totum hic nominare supersedemus: nullus ad sacrificandum audeat accedere præter dominum apostolicum, et septem cardinales episcopos ejusdem ecclesiæ hebdomadarios, qui missam in hac sacrosancta basilica celebrant per hebdomadas suas, oblationemque, quam in ipsa missa accipiunt a principio officii usque ad finem, quæcumque est in auro vel argento, vel quibuscumque oblationibus, in ordinationibus etiam et consecrationibus æqualiter dividunt cum canonicis ejusdem ecclesiæ sibi assistentibus in ministerio altaris, et in officiis, præter oblationem panis et vini, quæ tantum canonicorum sunt. Quorum septem civilia hic describenda sunt nomina. Episcopus Hostiensis, qui debet consecrare et benedicere Apostolicum præ omnibus aliis, episcopus sanctæ Rufinæ secundus, episcopus Portuensis tertius, episcopus Albanensis quartus, episcopus Tusculanensis quintus, episcopus Sabinensis sextus, episcopus Prænestinensis septimus.

In quibusdam vero dominicis et festivis diebus, sanctorumque præcipuis solemnitatibus, quandoque sacerdos est regalis et imperialis episcopus, imo patriarcha; et idem apostolicus in supradicto sacratissimo altare Salvatoris hujus Lateranensis basilicæ missam debet celebrare: et quando celebrat dominus papa sancti Petri vicarius, debent etiam ei assistere vicarii et collaterales sui prædicti, videlicet septem episcopi cum xxviii cardinalibus totidem in Ecclesiis infra muros urbis Romæ præsentibus, qui potestatem obtinent iudicium faciendi super omnes episcopos totius Romani imperii in omnibus conciliis, vel synodis quibuscumque legati, vel præsentibus adfuerunt. Debet etiam ibi præsens esse archidiaconus cum sex diaconibus palatinis, qui in palatio legere debent evangelium, et in basilica Lateranensi: et alii duodecim diacones regionarii, qui solent evangelium legere in stationibus ecclesiarum Romæ constitutis. Isti decem et octo diaconi totidem ecclesias habent infra muros civitatis. Et tamen omnes sunt canonici patriarchalis basilicæ Lateranensis. Debent etiam ibi esse septem subdiaconi palatini, et schola cantorum, scilicet alii septem subdiaconi, qui vocantur regionarii. Isti debent legere lectiones et epistolas in stationibus Romæ constitutis. Alii septem, scilicet

schola cantorum debet canere officium, dum dominus papa celebrat missam in basilica Lateranensi, et in aliis. Alii vero septem Palatini epistolam debent legere in palatio ad missam apostolici, et in eadem patriarchali basilica Lateranensi, necnon etiam ad missas ipsius apostolici. Sunt etiam ibi acolythi præsentes, et capellani, lectores, exorcistæ, et ostiarii, quorum unusquisque nititur adimplere suum officium, sicut a sanctis Patribus inibi est constitutum.

Sunt autem in hac prædicta Lateranensi basilica quorundam sanctorum altaria, quorum ista sunt nomina. In choro canonicorum est altare sanctæ Mariæ Magdalænæ, in quo reconditum est corpus ejus sine capite per manus domini Honorii tertii papæ, qui ipsum altare consecravit.

Retro sub absida est altare sanctorum Chrysanthi et Dariæ, in quo recondita olim fuerant eorum pretiosa corpora; sed cum a schismaticis fuisset execratum, levata sunt iterum inde, et translata in ecclesia beatæ Dei genitricis Mariæ, et sancti Pancratii martyris, quæ est in dextero latere basilicæ, atque recondita sunt in altare ipsius ecclesiæ, quod consecratum est per manus Innocentii papæ II, in quo recondidit pretiosas sanctorum reliquias, sanctorum videlicet Pancratii, Jacobi apostoli, Matthæi apostoli, Thaddæi apostoli, Timothei discipuli Pauli, protomartyris Stephani, sanctorum Innocentium, de linteamine Domini, et de sepulcro ejus, de rubo incombusto, Blasii, Nicomedis, Vitalis, Gervasii et Protasii, Nazarii et Celsi, sancti Felicis, et sanctorum xl martyrum.

In eadem parte sunt sepulturæ apostolicorum, in quibus sanctæ recordationis Lucius papa II. Hic vixit in canonicali proposito longo tempore in ecclesia ista, atque hinc assumptus presbyter cardinalis ordinatus est in ecclesia Sanctæ Crucis in Jerusalem, quam de ruinis a fundamento præclaro et admirando opere renovavit, atque ad normam religionis secundum beati Augustini Regulam informatam ante apostolatam multis processionibus ditavit. Sed et istam ecclesiam, assumptionis suæ memor et pristinæ conversationis, per omnia dilexit, magnisque beneficiis honoravit. Octavo siquidem die consecrationis suæ textum Evangeliorum, laminis aureis opertum, smalto et multis pretiosis lapidibus pulcherrimo opere ornatum, super altare obtulit. Inde non post multum sarantasmum optimum ad altaris ornamentum (1), ampullas etiam duas magnas, præclaro opere sculptas, argenteas deauratas in ministerio sacrificii pensantes libr. iv. Condidit quoque privilegium, in quo donavit huic basilicæ ecclesiam Sancti Joannis ante Portam Latinam, cum omnibus quæ ad eam pertinent, necnon hospitale juxta portam.

Ibi prope jacet Leo papa V, et Agapitus papa II, juxta sepulcrum ejus. Inde per directum ad dexte-

(1) *Infra, tarantasmum ad cooperimentum altaris.* Paulo inferius, *sarantasmum.* Quæ genuina esse lectio videtur.

A ram jacet Paschalis papa II, qui salubri providentia et studio renovavit ordinem canonicum in ista ecclesia: juxta quem jacet Callistus papa II, qui reformavit cum imperatore Henrico pacem. Secus ipsum requiescit Honorius papa II, ac deinde penes istum Cælestinus papa II. Inde in porticu sepultura plurimæ episcoporum istius ecclesiæ. In eadem quoque porticu jacet Gerbertus Remorum archiepiscopus, qui papa effectus Sylvester est appellatus, cum non sit in humido læco, aquarum guttas (quod satis est hominibus admirandum) visibiliter emanat.

Inde est altare sanctorum xl Martyrum prope hoc altare. In navi ecclesiæ jacet Innocentius papa II in concha porphyretica, quæ fuit Adriani imperatoris sepultura. Hic renovavit tectum hujus basilicæ, propriis expensis novis trabibus, quas gloriosus et potens Roggerius Siciliæ rex precibus suis eidem ecclesiæ transmisit: quod videlicet tectum suo tempore cecidit, suoque tempore restauratum est. Turrim etiam ante ecclesiam, quæ ruinæ vicina videbatur, renovari jussit: atque quam plurima, dum vixit, ecclesiæ dona ad ornamentum altaris obtulit, cycladem videlicet auro textam satis optimam, de qua postea vestis ad ornatum altaris, et casula ad celebrationem missæ factæ sunt. Tarantasmum ad cooperimentum altaris, thuribulum argenteum pensans libr. ii, libras centum Lucensis monetæ pro emendis possessionibus ad sustentationem canonicorum, de quibus postmodum dominus Bernardus prior istius basilicæ, qui postea factus est cardinalis Sancti Clementis, ac deinde episcopus Portuensis, salubri studio et providentia emit possessiones non longe ab urbe, juxta formas prope ecclesiam Sanctæ Helenæ. Item in eadem parte juxta fores ecclesiæ requiescit quidam papa, qui Sergius ex Petro sic vocitatus erat. Inde penes istum jacet Alexander papa II, qui fuit episcopus Lucensis, qui et condidit optimum privilegium prædictæ basilicæ, et renovavit communem regularium canonicorum vitam in ipsa: in quo privilegio donavit ipsis canonicis medietatem omnium oblationum principalis altaris, domus quæ sunt in circuitu istius basilicæ, multa que alia possessionum prædia diversis in civitatibus et locis consistentia, sicut ipsius privilegii digna memoria nobis refert testimonia. Est inter duas fores quidam alius papa, qui non habet epitaphium. Et iterum in hac parte juxta fores ecclesiæ:

Pontificis summi pausant ibi membra Joannis.

Hic eandem renovavit basilicam. Et iterum inter duas fores ecclesiæ in ista parte:

Cernitur hic tumulus, qui præsul dicitur esse, Summi Joannis, sic quoque dictus erat.

Iste Johannes XVII papa. Et ante fores ecclesiæ quidam præsul requiescit, qui Petrus est vocatus. Super ipsas fores ecclesiæ scriptum fuit interius:

*Sergius ipse pius papa hanc qui cepit ab imis
Tertius, exemplans istam quam conspicias aulam.*

In atrio quoque ipsius basilicæ oratorium est pulchrum, et ibi est altare Sancti Thomæ apostoli. In hoc quidem oratorio, quod fecit Joannes papa qui renovavit ecclesiam, induit se pontifex vestimenta sacerdotalia et pontificalia, quando debet celebrare missam in stationibus istius basilicæ. De hoc enim oratorio exiens cum processione intrat basilicam, et vadit ad sacrosanctum altare Dominicum, quod omnium altarium solum habet principatum. Cælestinus papa III jacet juxta Sanctam Mariam de Reposo. Alexander papa III jacet ante pulpitum ecclesiæ, vel juxta viam quando imus ad curiam. Clemens III papa jacet ante chorum canonicorum.

A sinistro vero latere basilicæ est altare Beatæ Mariæ de Reposo. Ibi juxta jacet Anastasius papa IV, qui fuit Sabinus episcopus, in mausoleo porphyretico præclaro opere sculpto, in quo olim jacuit Helena mater Constantini imperatoris : quod videlicet mausoleum de ecclesia, quam idem imperator ad honorem ipsius matris extra Urbem fabricaverat, idem papa deportari fecerat. Hic unice ac devotissime dilexit præ omnibus istam ecclesiam antea, dum esset episcopus, atque in apostolatu sublimatus, postea plurimis beneficiis honoravit. Nam duo privilegia canonicis præfatæ basilicæ solemniter condidit : in quibus, et quæ tunc possidebat confirmavit, et de benignitate et gratia sua plurima supererogavit. In quibus ecclesiam Sancti Gregorii in Marcio cum palatio, in quo sita est, et cum omnibus ad eam pertinentibus, nec non et terram cum molendino extra portam in capite, ubi fuit aliquando locus, huic ecclesiæ donavit. Ad ornamentum etiam sacrosancti Domini altaris plurima dona obtulit, antea dum esset episcopus ; et postmodum sublimatus in sacrosancta sede Apostolicus : octavo enim die a consecratione sua cycladem unam altari Dominico obtulit. Exinde quinto decimo die casulam unam albam et optimam pretiosam auriphrygio circumdatam ad celebrationem missæ. Post aliquantum temporis intervallum obtulit ad ornamentum altaris candelabra duo optima fusorio opere fabricata, et sarantasmum unum præclarum et optimum, et pro fratrum subsidiis argenti libr. III. In anniversario etiam dedicationis istius sacratissimæ basilicæ calicem satis magnum et admiratione dignum tam pro sui ponderis magnitudine, quam etiam pro admirandi operis varietate. Undique enim ex omni parte sculptorio opere fabricatum est mirabiliter, atque diversis historiis cum versibus adornatum, pensans libr. XXVIII.

¶ In nomine Domini amen. Anno Incarnationis 1297, die... mensis Februarii consecratum fuit altare capituli ad honorem Dei et beatæ Mariæ Magdalensæ de mandato domini Bonifacii papæ VIII per dominum Gerardum de Parma episcopum Sabinensem in quo altari recondidit corpus ipsius beatæ Mariæ

A Magdalensæ sine capite, et brachium beati Zachariæ, et reliquias multorum aliorum sanctorum.

Judicum alii sunt Palatini, quos ordinarios vocamus ; alii consulares distributi per judicatus ; alii pedaneï a consulibus creati. In Romano vero imperio et in Romana usque hodie Ecclesia septem judices sunt palatini, qui ordinarii vocantur, qui ordinant imperatorem, et cum Romanis clericis eligunt papam. Quorum nomina hæc sunt : Primus primicerius, secundus qui dicitur secundicerius, qui ab ipsis officiis nomen accipiunt. Hi dextera levaque vallantes imperatorem, quodammodo cum illo videntur regnare, sine quibus aliquid magnum non potest constituere imperator. Sed in Romana Ecclesia in omnibus processionibus manuatum ducunt papam, cedentibus episcopis et cæteris magnatibus, et in majoribus festivitibus octavam super omnes episcopos legunt lectionem. Tertius est arcarius, qui præest tributis. Quartus sacellarius, qui stipendia erogat militibus, et Romæ sabbato scrutiniorum dat eleemosynam, et Romanis episcopis et clericis, et ordinariis largitur presbyteria. Quintus est protoscrinarius, qui præest serinariis, quos tabelliones vocamus. Sextus primus defensor, qui præest defensoribus, quos advocatos nominamus. Septimus adminiculator, intercedens pro pupillis et viduis, pro afflictis et captivis. Pro criminalibus hi non judicant, nec in quemquam mortiferam dictant sententiam : et Romæ clerici sunt, ad nullos unquam alios ordines promovendi. Alii vero, qui dicuntur consules, judicatus regunt, et reos legibus puniunt, et pro qualitate criminis in noxios dictant sententiam.

IX. *De oratoriis ad fontes, et de sanctuariis et donis eorum.*

Retro basilicam Salvatoris quatuor sunt oratoria : unum est quod habet absidas duas : sub una est altare sanctarum virginum Rufinæ et Secundæ, sub quo recondita sunt pretiosa earumdem corpora quæ inventa sunt ab Anastasio papa IV felicitis memoriæ, antequam apostolica dignitate sublimaretur, et post ipsarum inventionem fabricato altari ad honorem earumdem propriis manibus consecravit ipsum altare, astantibus nobis omnibus, et presentibus canonicis basilicæ Salvatoris et quam plurimis tam de Urbe, quam extra Urbem.

Sub alia absida est altare Sancti Andreæ apostoli, et Sanctæ Lucie virginis, quod et prædictus Anastasius papa consecravit, et in eo recondidit de reliquiis utriusque, videlicet Andreæ apostoli, et Lucie virginis. In festivitate sancti Cypriani episcopi et martyris, et sanctæ Justinæ virginis, quorum corpora in pilo marmoreo posita locavit, et recondidit sub eodem altare, quæ et invenerat in altare supradictarum virginum Rufinæ et Secundæ, dum pro inveniendis corporibus earum querere et fodere nobis præcepisset.

Aliud vero est oratorium huic prædicto contiguum, quod unam sub absida tantummodo habet aram, sub qua sunt recondita pretiosa sanctorum corpora, quorum ista sunt nomina : sanctus Venantius, sanctus

Domnio, sanctus Anastasius, sanctus Maurus, sanctus Asterius, sanctus Septimius, sanctus Jelius, sanctus Antiochianus, sanctus Paulinianus, sanctus Gaianus.

Tertium vero est oratorium postea, ubi fontes sunt inter duo altaria. Unum est sancti Joannis Baptistæ, aliud est sancti Joannis evangelistæ. Fontes sunt rotundi, inter columnas porphyreticas positi in medio ecclesiæ, quæ pulchra est et rotunda, ubi Constantini imperatoris fuit camera. Oratoria vero ipsa, videlicet sancti Joannis Baptistæ et beati Joannis evangelistæ, e regione hinc inde disposita, construxit Hilarius [*al. Hilarus*] papa, quæ ornavit omnia ex argento et lapidibus pretiosis. Confessionem sancti Joannis Baptistæ ex argento pensantem libr. c, et crucem auream, et in ambobus oratoriis januas æreas argento clausas. Ante confessionem coronam argenteam pensantem libr. xx, farum cantarum pensantem libr. xxv. Item ad Sanctum Joannem intus sanctum fontem lucernam auream cum inoluminum x pensantem libr. v, turrim argenteam cum delphinis pensantem libr. lx, columbam auream pensantem libr. ii. Fecit etiam ibidem prope, Sancti Stephani monasterium in baptisterio Lateranensi. Fecit et in eodem loco bibliothecas duas. Hæc autem omnia in basilica Constantiniana ad Sanctam Mariam constituta reposuit.

X. De oratorio Sanctæ Crucis, et ornamentis ejus.

Quartum vero postmodum sanctæ Crucis est oratorium, in quo ejusdem Sanctæ Crucis multum est sanctuarium. Ibi dictante angelo beatus papa Gregorius antiphonarium, et multa alia scripsit. Hoc oratorium multum est pulcherrimum, in modum crucis factum, de musivo decoratum, quod a prædicto papa Hilario fuit constitutum: in quo pariter plurima dona obtulit. Confessionem, ubi lignum crucis posuit, cum cruce aurea et gemmis, quæ pensant pondus libr. xx. In confessione januas ex argento pensantes pondus librarum l, supra confessionem arcum aureum pens. libr. iv, quem portant columnæ onychinæ, ubi stat agnus aureus pensans libr. ii, coronam auream ante confessionem, farum cum delphinis pensans libr. v, lampadas aureas iv pens. libr. ii, nympheum et triporticum ante oratorium Sanctæ Crucis, ubi sunt columnæ exatopentalaicas, et conchas striatas duas cum columnis porphyreticis radiatis foratis aquam fundentes, et in medio lacum porphyreticum cum concha ansata in medio aquam fundente, circumdata a dextris vel sinistris in medio cancellis æreis, columnis cum fastigiis et epistyllis, undique ornatum ex musivo, et columnis aquitanicis, et tripolitibus, et porphyreticis. Est iterum huic oratorio satis proximum aliud sancti papæ Gregorii oratorium, ubi usque hodie lectulus (2), in quo ipse sanctus solebat quiescere, videtur juxta aram permanere.

XI. De ecclesia Sancti Laurentii in palatio.

(2) Alium Gregorii lectum memorat Anastasius sub finem Vitæ Stephani VI, cum laudat oratorium Beati Georgii, ubi ejus lectus habetur, juxta ecclesiam

In sacro namque palatio est quoddam Sancti Laurentii oratorium, in quo tria sanctissima computantur altaria. Primum in arca cypressina, quam Leo papa III condidit, tres capsæ sunt. In una est crux de auro purissimo adornata gemmis et lapidibus pretiosis, id est hyacinthis, et smaragdibus, et prasinis. In media cruce est umbilicus Domini nostri Jesu Christi; et desuper est inuncta balsamo; et singulis annis eadem unctio renovatur, quando dominus papa cum cardinalibus facit processionem in Exaltatione sanctæ crucis ab ipsa ecclesia Sancti Laurentii in basilicam Salvatoris, quæ appellatur Constantiniana. Et in alia capsâ argentea et deaurata cum historiis est crux de smalto depicta, et infra capsam illam est crux Domini nostri Jesu Christi: et in tertia capsâ, quæ est argentea, sunt sandalia, id est calceamenta Domini nostri Jesu Christi. Est iterum ibi alia capsâ deaurata, ubi est de ligno illo sanctæ crucis, quam Eraclius devicto Chosroe secum tulit de Perside, una cum corpore sancti Anastasii martyris, et est in altare, quod ibi est Sancti Laurentii de marmore. Ibi est etiam brachium sancti Cæsarii martyris, ossa duo sancti Joannis Baptistæ et os unum sancti Hieronymi, et spatula sancti Dionysii Areopagitæ, et os de cruce sancti Stephani papæ, et sancti Damasii reliquiæ, et sanctorum Primi et Feliciani, et caput sanctæ Praxedis, et sanctæ Anastasiæ reliquiæ cum aliis multis, et sanctorum Agapæ, Chionis, et Hirenæ, Pistis et Helpis virginum, Nerei, et Achillei, Priscæ, et Aquilæ. Item sunt ibi reliquiæ de genu sancti Tiburtii filii Cromatii. In hac eadem arca cypressina est panis unus Cœnæ Domini, et tredecim de lenticulis ejusdem Cœnæ, et de arundine, et de spongia cum aceto ad os Domini posita, et lignum de sycomoro, ubi Zachæus ascendit.

Et super hoc altare est imago Salvatoris mirabiliter depicta in quadam tabula, quam Lucas evangelista designavit, sed virtus Domini angelico perfecit officio; sub cujus pedibus in quadam pretiosorum lapidum linea, pignora hujus sanctuarii sunt recondita, quorum ista sunt nomina. Lapis in quo consedit sancta Maria; lapis de sancto Jordane, ubi sedit Dominus dum baptizaretur; lapis de sancta Bethlehem; lapis de monte Oliveti, ubi Dominus oravit ad Patrem; sancta petra in qua sedit angelus ad sepulcrum; de sancta columna ubi Dominus fuit ligatus et flagellatus; de sepulcro Domini, ubi corpore mortuus requievit; de lancea qua fuit latus Domini perforatum; de ligno crucis Domini; de loco qui dicitur Lithostrotos; de Calvarie loco; sancta silex, ubi Dominus conditus est; lapis de monte Sion; lapis in quo Dominus transfiguratus est in monte; lignum de sancto præsepe Domini, in quo puer natus fuit positus; lapis de monte Sina, ubi lex fuit data; lapis de sepulcro sanctæ Mariæ.

Principis apostolorum. Verum ibi lecti nomine tumulus intelligitur.

In alio vero altari ejusdem oratorii sunt capita A sanctorum apostolorum Petri et Pauli, et capita sanctorum Agnetis, et Euphemiae virginum.

In tertio vero sunt carbones aspersi de sanguine sancti Laurentii, et de arvina corporis ejus. Sunt etiam in eodem oratorio reliquiae sanctorum XL martyrum, multorumque aliorum.

XV. *De ecclesia Sanctae Mariae Majoris et de Sanctuario ejusdem.*

Ecclesia Sanctae Mariae Majoris, quam Sixtus papa junior (3) aedificavit, quam Paschalis papa renovavit, tot columnas habet in sua positione, quot dies sunt in anni unius revolutione. Hujus ecclesiae dedicatio Non. Augusti celebratur. Habet insuper haec venerabilis ecclesia Sanctae Mariae cardinales B septem, qui per suas hebdomadas in ordine vicis suae ad suum sanctum altare missas debent celebrare. In ara vero hujus venerabilis ecclesiae reconditae sunt reliquiae de capillis sanctae Mariae matris Domini, de lacte ejusdem Virginis, de wimplio sui capitis, de panno sui vestimenti. Cunabulum Domini ibi est, in quo puer jacuit. De praesepio (4) Domini sunt ibi reliquiae. De Mathia apostolo, qui in loco Judae apostolis aggregatus Parvus Dei nominatur. Quidam dicunt, quia sub hoc altare beatae Mariae Majoris requiescit: alii dicunt, quia in altare est reconditum. Credunt quidam, quia sub ingenti lapide marmoreo requiescit in terram, qui lapis est ante altaris fenestram. Fenestra enim haec ita est sub altari, sicut arca sub altari Sancti Petri; in cuius ecclesia asseverant plurimi corpus esse praedicti sancti Mathiae apostoli in pariete super majorem arcum, qui continuus est per medium ecclesiae ab uno pariete usque ad alium. In absida vero Sanctae Mariae est cathedra pontificalis in medio sub vitrea, quae quinque sunt in absida. Haec absida nimis pulchra de musivo est effecta. Nam videntur a pluribus pisces ibi in floribus, et bestiae cum avibus, inter chororum et altare.

XIII. *De episcopis et cardinalibus per patriarchatus dispositis.*

Septem cardinales episcopi primae sedis, qui ad sacrosanctum altare Dominicum in basilica Salvatoris per hebdomadas suas vice apostolici celebrare D debent quotidie, ii sunt. Episcopus Hostiensis, episcopus Portuensis, episcopus Sanctae Rufinae, episcopus Sabinenensis, episcopus Tusculanus, episcopus Praenestinus.

Cardinales Sanctae Mariae Majoris sunt ii: Sanctorum Apostolorum, Sancti Cyriaci in Thermas, Sancti Eusebii, Sanctae Pudentianae, Sancti Vitalis, Sanctorum Marcellini et Petri, Sancti Clementis.

Cardinales Sancti Petri sunt ii: Sanctae Mariae Transtiberim, Sancti Chrysogoni, Sanctae Coeciliae,

(3) Id est Sixtus tertius, testante libro Pontificum. Sed ante eum Liberius illam basilicam construxerat, juxta macellum Libiae seu Liviae, ex eodem libro, unde et basilica Liviae primitus appel-

la Sanctae Anastasiae, Sancti Laurentii in Damaso, Sancti Marci, Sanctorum Martini et Sylvestri.

Cardinales Sancti Pauli sunt ii: Sanctae Sabinae, Sanctae Priscae, Sanctae Balbinae, Sanctorum Nerei et Achillei, Sancti Sixti, Sancti Marcelli, Sanctae Susannae.

Cardinales Sancti Laurentii sunt ii: Sanctae Prae-xedis, Sancti Petri ad Vincula, Sancti Laurentii in Lucina, Sanctae Crucis in Jerusalem, Sancti Stephani in Coelio Monte, Sanctorum Joannis et Pauli, Sanctorum quatuor Coronatorum.

Diaconiae sunt xviii: Sanctae Mariae in Dominica, ubi est archidiaconus Sanctae Luciae in Circo, juxta Septem solia, Sanctae Mariae Novae, Sanctorum Cosmae et Damiani, Sancti Adriani, Sanctorum Sergii et Bacchi, Sancti Theodori, Sancti Georgii, Sanctae Mariae in Schola Graeca, Sanctae Mariae in Porticu, Sancti Nicolai in Carcere, Sancti Angeli, Sancti Eustachii, Sanctae Mariae in Aquiro, Sanctae Mariae in Via lata, Sanctae Agathae in Equo marmoreo, Sanctae Luciae in capite Suburrae, Sancti Quirici.

Abbatiae sunt istae: Sancti Caesarii in Palatio, Sancti Gregorii in Clivo Scauri, ibi est caput brachii sancti Andreae apostoli; Sanctae Mariae in Aventino, ibi est de corpore Sancti Savini episcopi; Sancti Alexii, ubi est corpus ejus, et Sancti Bonifacii martyr; Sanctorum Priscae et Aquilae, ubi sunt corpora eorum partim; Sancti Sabae Cellae Novae, ubi est caput sancti Tiburtii martyr; Sancti Pancratii in Via Aurelia. Infra urbem Ravennantium Transtiberim, Sancti Cosmae et Damiani in Vico aureo. Item Sancti Sylvestri inter duos hortos, quam aedificavit Dionysius papa, qui et ibi requiescit; Sanctae Mariae in Capitolio, ubi est ara Filii Dei; Sancti Basilii juxta palatium Trajani imperatoris; Sanctae Agathae virginis, quae est Suburrae monte; Sancti Laurentii in Panisperna, ubi fuit positus in craticula; Sancti Thomae juxta formam Claudiam; Sancti Blasii inter Tiberim et pontem Sancti Petri; Sanctae Trinitatis Scottorum; Sancti Valentini juxta pontem; Sanctae Mariae in Castro aureo; Sanctae Mariae in Pallara, ubi fuit sagittatus Sanctus Sebastianus; Sanctae Mariae in monasterio juxta Sanctum Petrum ad Vincula.

XIV. *De casu et reparatione istius basilicae, quo tempore fuit facta a Sergio papa III, et donis atque ornamentis, quae obtulit in ipsa, sicut in epitaphiis parietum hinc inde scribitur juxta columnas aeneas*

Anno quo baptizatus est piissimus imperator Constantinus Augustus a beatissimo Sylvestro sanctae apostolicae sedis pontifice, et a lepra per laverum sacri baptismatis mundatus est, aedificavit hanc basilicam in honore Salvatoris Domini nostri Jesu Christi, et commemoratione sancti Joannis Baptistae. Permansit enim ab eodem tempore

lata.

(4) Sergius secundus cameram praesepii Domini nostri Jesu Christi argenteis tabulis ac deauratis perornavit, ex Anastasio.

licet separatio parietum, et tectorum curvatio ejus ruinam ante ostenderent, per aliquot annos usque ad tempus Stephani piæ memoriæ VI. Tempore autem illius ruit, et fuit in ruinis dissipata, et comminuta usque ad tempus quo revocatus est dominus Sergius presbyter, et electus de exilio et consecratus est Romanorum tertius præsul. In illis vero temporibus, quibus invasores apostolicam tenebant sedem, tulerunt de hac basilica omnes thesauros, et cuncta ornamenta aurea et argentea, ac universa utensilia, quæ ab initio hic oblata fuerunt; et non celebrabantur divina officia in ea, sed erat in dispersione quasi in thermis virgultorum et vepribus cooperta. Post ordinationem igitur suam dominus Sergius III, papa tristabatur nimium super desolationem hujus nobilissimi templi. Non enim erat spes neque solatium mortalis de restauratione illius. Cumque omnibus una esset desperatio de ejus revelatione, et humanum deesset auxilium; ad divinæ pietatis conversus juvamen, in qua semper habuit fiduciam, incipiens ab antiquis laborare fundamentis, sine tenus opus hoc consummavit, et decoravit aureis ornamentis et argenteis, sicut inferius legitur, et plus; quia super ibi addidit, dum vixit, prædictus sanctissimus Sergius tertius papa.

« Postquam in honore tui nominis, mundi Salvator, et commemoratione tui sancte Joannes Baptista, de tuis donis per multa certamina et labores præfatus dominus Sergius tertius papa hanc basilicam in ruinis positam a fundamentis construxit, cum omnia ornamenta aurea et argentea atque ænea ex ea ablata fuissent ab invasoribus, reparare et offerre tibi alia cum devoto animo studuit, quamvis

A in multis esset perturbationibus constitutus, non omisit tamen tui servire majestati. Fecit autem, et obtulit omnipotentæ tuæ istam pulcherrimam imaginem, quam quinque libris auri decoravit; ciborium vero miræ pulchritudinis ex argento et auro purissimo cum gemmis; ejus perfectionem ccc. librar. numeros et pondus assumpsit; crucem auream cum crucifixo; argenteas duas, unam habentem crucifixum totum de auro et agnum de auro cum gemmis; coronam de auro, cum crucibus duabus, et alias duas ex mistis metallis. Fibulam de auro cum gemmis. Duas bursellas de argento deauratas cum gemmis quinque; coronas de argento cum delphinis suis decem; canistra de argento xxxix; gavas de argento xxv; cruces argenteas iv, in quibus gavatae pendent, et unam medicam similiter argenteam; calices argenteos iii, unum ex his deauratum; patenam de argento; thuribula de argento iii; imagines de argento tres, unam ex his habentem dexteram de auro, et fibulam in pectore cum gemmis; arcus argenteos vi; traviculam de argenteo, columnellas de argento vi, mala argentea xii, vestes intextas auro duas, coopertorium cum auro, et aliam purum, vela serica lxx. Hæc omnia devotus tibi præparavit: et non cessabit, dum spiritus ejus reverteri artus, præparare, et offerre tibi dominus Sergius papa tertius. »

Si quis forte tristando miratur, quod hæc ornamenta, et alia quæ superius notata ab imperatore Constantino fuerunt oblata, modo non appareant, legat et scrutetur Gesta Romanorum pontificum, et inveniet, quando, et quomodo ab invasoribus hæc fuerint inique sublata.

ANNO DOMINI MCLXVII

HUGO PICTAVINUS

NOTITIA

(FABRIC., *Biblioth. med. et inf. Lat.* III, 297)

Hugo Pictavinus, monachus et notarius Guilelmi abbatis Vezeliacensis, in pago Avalensi in regno Burgundiae, jussu Pontii abbatis an 1156 scribere aggressus est *Historiam Vezeliacensis* (1) *cænobii* ab anno 846 ad 1147, præfixa brevi comitum Nivernensium historia, eamque libris iv absolvit an. 1167. Primus edidit Dacherius tom. III Spicilegii pag. 446 (editionis novæ t. III, p. 498-560.) Liber primus totus abundat epistolis et privilegiis pontificum, Nicolai I, Joannis VIII insecutorumque usque ad Adrianum quartum.

(1) Ord. Bened. usque ad annum 1537, quo monachi obtentis a Paulo III litteris bullatis, cucullum abdicavere et sæcularium Canonicorum mores et vestes induerunt, ut notat Dacherius ad Guil. de Novigento p. 658.